

ODNOS VLASTI I KARIZME KROZ POVIJEST

Dr. Juraj KOLARIĆ

Odnos između crkvene vlasti i karizme, između hijerarhijskog i karizmatškog elementa u Crkvi predstavlja najzbudljivije, najdramatičnije i najzanimljivije stranice povijesti Crkve. Jeka tih zbivanja još se nije stišala i ona katkad jače, katkad slabije odjekuje i u našim danima očitujući se u dva ekstremna poimanja: prvo, obožavanje crkvene vlasti i njezinih organizacijskih struktura i drugo, obožavanje spiritualističko-individualističko-karizmatškog elementa u Crkvi. Oba mišljenja su relativna. Prvi moraju shvatiti da se bitna funkcija Crkve sastoji u tome da u svojem povijesnom i vidljivom obliku predstavlja nevidljivo događanje spasenja između Boga i čovjeka, a drugi pokušati razlikovati između povijesno "nužne" Crkve odonda i povijesno "nastale" odsada. Na taj način nestat će dileme između "da" od Krista utemeljenoj Crkvi i "ne" previše ljudskoj i povijesno suvišnoj postaloj Crkvi. Institucionalna Crkva nije naime samo stanje, već još više trajanje.¹ Zato Crkva nije amorfn masa, već strukturiran Boži narod s institucijama, to više što sociološki razlozi zahtijevaju da svako društvo, da bi moglo živjeti i djelovati, mora posjedovati i strukture u kojem vodeći element postaje braniteljem jedinstva u mnogostrukoj pojavnosti zajednice. Zbog toga se pojmovi karizmatškog i hijerarhijskog u Crkvi ne smiju preusko uzimati, jer iako oba elementa stoje u određenoj spasiteljskoj napetosti međusobno, ipak oba pripadaju jednoj Kristovoj Crkvi.² Nesporazumi i opasnosti dolaze i zbog toga što čovjek uvijek živi u opasnosti da opipljivo i vidljivo apsolutizira, a nevidljivo, milosno i sakramentalno u Crkvi, pa prema tome i karizmatško, minimalizira.

Time smo dotakli pitanje uređenja (ustrojstva) Crkve, koje već od samog početka kršćanstva postaje predmetom mnogih i dugotrajnih sporova, a koje ne jenjava i u ovo naše ekumensko vrijeme poprimajući nove dimenzije. Riječ je prije svega o pitanju da li je Krist svojoj religiji htio dati čvrst organizacijski oblik u jednoj organizacijskoj Crkvi, kojoj je povjerio navještanje svog evanđelja i nastavak svog spasiteljskog djelovanja, ili je Krist, ne želeći osnovati Crkvu, propovijedao posve duhovno kršćanstvo bez ikakva izvanjskog uređenja

¹ Usp. I. vatikanski sabor: "Vječni pastir i biskup naših duša je odlučio utemeljiti svetu Crkvu, da bi spasiteljskom djelu otkupljenja dao trajanje" (DS 3050).

² Vidi *Mystici Corporis* (1943): AAS (1943) 209-210; *Lumen gentium* 12.

i organizacijske povezanosti. Pristalice spiritualističkog poimanja Crkve (spiritualisti srednjeg vijeka i reformatori) zastupali su tezu da je prakršćanstvo bilo bez ikakva vanjskog uređenja i organizacijske povezanosti, vođeno isključivo duhom ljubavi. Poslijeapostolsko vrijeme krivo je razumjelo Kristovu želju i krivotvorilo njegovo djelo. Iz tog krivog tumačenja nastala je rana Katolička Crkva, u kojoj se kasnije sloboda vjere okamenila u dogmu, a nesputani, karizmatski, duhom prožeti život prvih kršćana zaodjenuo ubitačnim pravnim odredbama i disciplinskim propisima.

Kolikogod bilo ispravno poimanje da je Kristova Crkva kao nadnaravna i transcendentnalna stvarnost nužno duhovna i prema tome i nevidljiva, ipak se ne smije odstupiti od činjenice da je ona utemeljena za ljude ovoga vidljivog svijeta. Krist je svoju Crkvu htio utemeljiti kao povijesnu i vidljivu zajednicu kojoj je on htio ostati srce i središte (Iv 11, 20 sl) i počelo života. Najdublja je tajna Crkve zapravo u njezinu identitetu s Kristom. U Crkvi se nastavlja djelo koje je Isus Bogočovjek u svojem zemaljskom životu započeo i koje će trajati sve do njegova ponovnog dolaska u eshatološkom ispunjenju. U tom smislu, kao duboko otajstvo vjere i spasenja, Crkva sudjeluje u velikoj drami napetosti između božanske svetosti i ljudske grešnosti. Ta polarnost čini postojanje Crkve u povijesti neobično uzbudljivim. U Crkvi se neprestance odvija dramatska borba između božanskog i ljudskog, između svetog i grešnog, između spasenja i propasti. U toj neprestanoj plimi i oseci između duhovnog uzdizanja i grešnog silaženja Crkva ostaje zajednica svetih i zajednica grešnih. Obvezni program koji je Krist dao svojoj Crkvi predstavlja borba za oslobođenje i posvećenje čovjeka. Prema tome koliko je Crkva spremna da udovolji tom božanskom zadatku, valorizira se njezino stanje u pojedinim odsjecima povijesti. Metode i sredstva u sprovođenju te zadaće mijenjali su se i moraju se prilagođavati datostima ljudskog čimbenika, ali zadaća ostaje ista. Prema tome, poznati zov za reformom k Pracrkvi, koji tijekom dvijetisućgodišnje povijesti Crkve uvijek iznova odjekuje, ne bi trebalo pozivati samo na ponavljanje ili anakronističko obnavljanje životnih oblika Pracrkve, već bi morao poticati na ponovno osvješćivanje (aggiornamento) za zadaću koju je Krist od samog početka ostavio Crkvi. U tom je smislu Crkva "semper reformanda", a konačna odluka o tome što u procesu obnove ostaje bitnim sadržajem vjere, a što ne, pripada isključivo crkvenoj učiteljskoj službi. Reforma dakle znači osvijestiti, podanašnjiti ono što je Krist dao svojoj Crkvi kao obvezni program na putu kroz vrijeme. Pracrkva je taj Kristov program ostvarila na osobit način i u posebnoj čistoći. Zbog toga ona ima normativno i uzorno značenje za sve kasnije reformatore. Ali to međutim ne isključuje daljnji razvoj Crkve, dapače on je i bitan, jer Crkva nije samo stanje, kako smo rekli, već i trajanje. Reforma Crkve ne može se opravdati nestvaralačkim tradicionalizmom ili naivnim vraćanjem na početne praoblake, kao što su to mislili spiritualisti, sektaši i krivovjerci, koji su odbijali zakon povijesnog razvoja Crkve kao živog organizma. Katolička Crkva, unatoč svojoj univerzalnoj proširenosti i unutrašnjoj razvijenosti, živi upravo zbog svega navedenoga u svijesti da je savršeno jedna te ista i identična s Crkvom apostola.

U toj apostolskoj Crkvi, kada je riječ o karizmama, one se načelno nisu protivile crkvenoj učiteljskoj službi, jer su se podređivale funkciji Crkve. Skupine čistih karizmatika, o kojima se u Pracrkvi često govori, imale su zadaću da izgrađuju crkvene općine, da im budu na raspolaganju u posebnim prilikama, ali ne da i Crkvu vode. S vremenom je dolazilo i do ozbiljnih sukoba između karizmatika i nosilaca crkvenih službi u općinama, ali su oni prevladavani u ljubavi. Kasnije su karizmatici bili sve više potiskivani u pozadinu, iako s pozornice ckrvenih zbivanja nisu nikada posve nestali.

1. Iskustvo Pracrkve

Iskustvo darova Duha u prvoj Crkvi nadovezivalo se na eshatološka obećanja u Starom zavjetu (Iz 11, 2; Ez 36, 26sl; Jl 3, 1sl), tako da se Crkva smatrala ispunjenjem tog Božjeg obećanja. U prvoj napisanoj povijesti Crkve, u Djelima apostolskim, Duh se očituje od dana Duhova, kad apostoli na svim jezicima objavljuju čudesna Božja djela (Dj 2, 4. 8–11). Kasnije se nazočnost Duha očituje na razne načine: ponavljanjem duhovskih znakova (Dj 4, 31; 10, 44sl), posebice nakon krštenja i polaganja ruku (Dj 8, 17sl), zatim djelovanjem proroka (Dj 11, 27sl; 15, 32; 1, 10sl), učitelja (Dj 13, 1sl), navjestitelja (Dj 6, 8sl), čudesima i viđenjima (Dj 6, 8; 8, 5sl; 7, 55). Ove karizme dane su u prvom redu apostolima, ali i ljudima iz njihove sredine, a povezane su katkad s vršenjem nekih službenih funkcija (npr. Stjepan, Filip, Barnaba), ali su uvijek bile namijenjene dobroj zajednici koja je rasla pod utjecajem Duha Svetoga.

U Pavlovim crkvama ovi darovi Duha postaju svakidašnje iskustvo. Pavao ih vrlo cijeni, ali nastoji razlučiti one koji su pravi upozorujući vjernike: "Duha ne trnite, proroštva ne prezirite" Sve provjeravajte: dobro zadržite, svake se sjene zla klonite!" (1 Sol 5, 19–22). Kasnije će u sukobu s pastoralnim problemima ove svoje savjete dalje razvijati. Tako je korinthska zajednica pridavala pretjeranu važnost "govorenju tuđim jezicima" (1 Kor 12–14), što je potaklo Pavla da o darovima Duha razvije svoju teologiju. Darovi su duha raznovrsni, kao što su raznovrsne i službe u Crkvi, ali jer i jedno i drugo dolazi od jednog Duha i od jednog Gospodina, čine jedno jedinstvo. Svi Božji darovi imaju istu svrhu: svi su oni dani na opću korist i svi zajedno doprinose koristi Crkve, Tijela Kristova, kao što svi udovi sudjeluju za dobro ljudskog tijela, svaki već prema svojoj zadaći. Podjela darova je u isto vrijeme stvar Duha i stvar Krista, koji Božju milost dijeli kako hoće. Prema tome, kod služenja tim darovima svatko mora prije svega misliti na opće dobro. Pavao pokušava svrstati karizme u nekakav red govoreći da su neke povezane s funkcijom službe (Ef 4, 12), kao što su funkcije apostola, proroka, učitelja, evanđelista, pastira, dok su druge vezane uz razne djelatnosti u korist zajednice, kao što su: služenje, pouka, poticanje, djela milosrđa (Rim 12, 7sl), mudrost i znanje, istaknuta vjera, dar ozdravljenja i čudesa, govorenje tuđim jezicima i razlikovanje duhova (1 Kor 12, 8sl). Prvu skupinu mogli bismo nazvati praktične karizme, a drugu pneumatske karizme. Uz općenito pravilo da je nužno "ne gasiti Duha" i da treba provjeravati vjerodostojnost karizmi (1 Sol 5, 19sl) i "duhove potvrći kušnji"

(1 Iv 4, 1) kako bi se mogao izbaciti svaki lažni prorok koga bi pokretao duh Antikristov (1 Iv 4, 3; 1 Kor 12, 3), određuje se da služenje karizmama mora biti podloženo općem dobru. Stoga treba poštivati njihovu hijerarhiju po kojoj se crkvene funkcije svrstavaju prema važnosti. Na čelo karizmi dolazi funkcija apostola (1 Kor 12, 28; Ef 4, 11). Valorizacija karizmi ne određuje se dakle po njihovim spektakularnostima, već prema njihovoj stvarnoj koristi za cijelu zajednicu.

Ovo uplitanje apostola Pavla u područje djelovanja Duha Svetoga pokazuje da su karizme uvijek morale biti podvrgnute crkvenoj vlasti (usp. 1 Iv 4, 6). Za vrijeme života apostola njihova je vlast proizlazila iz činjenice da je apostolat po značenju i važnosti prva karizma među karizmama. Pastirske poslanice pokazuju da nasljednici apostola i njihovi opunomoćenici imaju također istu vlast (usp. 1 Tim 1, 18–4, 16), jer su i sami primili poseban dar Duha "polaganjem ruku" (1 Tim 4, 14; 2 Tim 1, 6). Iako oni ne posjeduju karizmu apostola, posjeduju ipak karizmu upravljanja koja im daje pravo propisivati i naučavati. Tako nam iskustvo Pracrkve pokazuje da je u Crkvi sve podložno hijerarhiji uprave ili crkvenoj vlasti, koja je i sama karizmatičkog reda.

2. Karizmatičko u povijesti Crkve

Ozbiljne napetosti između nositelja crkvene vlasti i karizmatika nisu ipak uvijek tijekom daljnje povijesti bile prevladane ljubavlju kao "vezom svakog savršenstva" (Kol 3, 14–16), kako je to propovijedala Pracrkva. Povijest poslijepostolskog razdoblja pokazuje na postupno udaljšavanje od dotadašnjeg naivnog poimanja jedinstva između crkvene vlasti i karizmatički prošetih pojedinaca i skupina, posebice proroka, iako to jedinstvo, prema svjedočanstvu spisa "apostolskih otaca" Didahe ili Nauka dvanaest apostola (11, 3sl), Justina (Dialogus 82, 1), Hermin "Pastir" (XI) još uvijek postoji. Tako se neženstvo i djevičanstvo, asketski život i mučeništvo još uvijek smatraju karizmatičkim darovima. Ali već u 3. stoljeću osjeća se postupno slabljenje oduševljenja za karizmama. Neke karizme, kao npr. egzorcizam, prelaze u mjerodavnost crkvenih službi.

Prvu i veću krizu koja je zaprijetila razbijanju jedinstva između crkvene vlasti i karizme izazvalo je *montanstvo*! Bivši poganski svećenik, Montan, prigovarao je općoj Crkvi da je postala odviše svjetovna i propovijedao je neposredni dolazak tisućgodišnjeg Kristova kraljevstva (hilijizam) proglašavajući se prorokom Duha Svetoga. Crkva se obranila od spomenutih enkratitsko-rigoriističkih sektaša kao i od sinkretističkih vjerskih iskrivljavanja (gnosticizam) tog razdoblja tako što je točno odredila ganice apostolskog načela predaje, postavljavajući kanon Svetog pisma i sazivljući pokrajinske sinode biskupa, koje su kasnije prerasle u ekumenske sabore opće Crkve. Ali nakon toga kao da je nestalo otvorenog i prostodušnog oduševljenja za karizmatičnošću.

Ipak, pojava *monaštva* u staroj Crkvi (anarotizam, cenobitizam) ponovno daje zeleno svjetlo karizmatičnom elementu u Crkvi. Sa svojim programom nasljedovanja Krista i prihvaćanja triju evanđeoskih savjeta, zatim željom postojati samo za Boga i živjeti od njegove svete karizme, rano se redovništvo

od samog početka smatralo baštinikom karizmatškog elementa Pracrkve. Izbjegavajući zamku enkratizma i sličnih ranijih pokreta koji su tvrdili da svi kršćani moraju živjeti enkratitski, redovništvo se kao karizmatški pokret održalo i postalo čak bitni, sastavni dio Crkve sve do naših dana. Slični pokreti u povijesti Crkve postali su naime heretički onda kada su evanđeoske savjete htjeli proglasiti obveznicima za sve i svakog u Crkvi. Maštajući o "Crkvi svetaca", "čistih" i "savršenih", iz koje valja isključiti slabe i grešne, svi heretici (Marcion, Tacijan, Montan, Tertulijan, Donat) traže to isto. Pod lozinkom savršenstva i svetosti svi heretici tijekom povijesti do naših dana nastupaju protiv Katoličke Crkve predbacujući joj popustljivost, otpadništvo i krivotvorenje evanđelja. Ovdje valja naglasiti da je Crkva u svom krilu uvijek imala zakonito mjesto za opravdanu težnju prema savršenstvu i karizmatškom, samo što pritom nije upadala u jednostrano krivotvorenje uopćavanje. Crkva treba askezu i redovništvo jer od njih i iz njih uvijek crpi snagu da se održi i da djeluje u svijetu i za svijet. Ali unatoč toj otvorenosti prema svijetu i prisnosti sa stvorenim stvarima, Crkva se ni jedan trenutak ne smije svijetu posve predati, već u ovom svijetu mora svoj život tako urediti da u njemu ispuni svoju zadaću nastavljajući utjelovljenje Kristovo. Ovdje je potrebno spomenuti sljedeće: hagiografija tog razdoblja promatra svece ne samo kao heroje na moralnom području, već prije svega kao karizmatške čudotvorce, naglašujući individualno sjedinjenje osobe s Bogom, pri čemu proročko-karizmatško poslanje redovnika u službi izgradnje Crkve stupa u pozadinu.

Druga kriza koja je radikalizirala sukob između institucionalno-sakramentalnog i karizmatškog elementa u Crkvi bila je pojava *mesalijanizma* (sirski: onaj koji moli), entuzijastičko-spiritualističkog pokreta nastalog oko 350. godine u Siriji i prožetog manihejsko-asketskim dualizmom, koji je ustrajnom molitvom želio postići iskustvo Božje milosti. (Iako je veza između mesalijanaca i *paucijanaca* /armenska dualistička sljedba iz 8. st./ kao i *bogumila* osporavana, siguran je njihov utjecaj na kasniju pojavu njemačkog *pijetizma* /njem.: pobožan/, protestantskog pokreta 17. i 18. stoljeća koji je težio za produbljivanjem pobožnosti pojedinaca i obnove Crkve, smatrajući reformaciju još nedovršenom.)

Sličan učinak imala je i pojava *donatizma*, heterodoksnog pokreta iz početka 4. stoljeća u sjeveroafričkoj Crkvi, koji je valjanost sakramenata vezao uz osobnu svetost podjeljivatelja, stvorivši Crkvu "čistih", pobožnih i svetih, čiji su članovi težili i bezrazložnom mučeništvu.

Povijest Crkve u *srednjem vijeku* nemoguće je zamisliti bez značajni i velikih karizmatških pokreta. Ovo bismo razdoblje povijesti mogli označiti kao razdoblje prave eksplozije karizmatškog u Crkvi. Snažno nabujali religiozni pokret koji je potekao iz redovništva (benediktinski samostan Cluny) naskoro je zahvatio cjelokupni život kršćanskog Zapada, donoseći raznolikost novih oblika redovništva i asketskog života u kleru i među laicima. Velik broj muškaraca i žena zahvaćenih religioznom žarom nasljedovanja Krista nije u tadašnjem jedinstvenom obliku benediktinskog ranosrednjovjekovnog redovništva nalazio ispunjenje svojih duhovnih težnji. Zato su odlazili u osamu i živjeli kao pustinjaci, dok su drugi putovali naokolo čineći pokoru i propovijedajući. Njihov

životni ideal bio je "vita apostolica", krajnje siromaštvo i dobrovoljno odricanje. Tako je sv. *Romualdo* († 1027), karizmatik starokršćanskih razmjera, želio cijeli svijet staviti u jednu jedinu naseobinu pustinjaka. U močvarnim predjelima Ravene i na vrletima Apenina tražio je samoću za molitvu utemeljujući mnoge samostane kao mješavinu eremitstva i cenobitstva (Camaldoli). Iz njegovih samostana proizašli su kasnije najrevniji borci za crkvenu reformu, kao npr. Petar Damjanski († 1072). I na sjevernoj strani Alpa susrećemo putujuće propovjednike koji kroz Njemačku i Francusku pronose ideale "vitae apostolicae". Tako sv. *Bruno Kölnski* († 1101) utemeljuje *kartuzijance*, koji su preživjeli kasnije srednji vijek i reformaciju ne otpadajući od Crkve, te se o njima s pravom govori "Cartusia numquam reformata, quia numquam deformata". Pojava *cistercita*, reformirane grane benediktinskog reda, pokazuje da je uvijek nova težnja za reformom sastavni dio Crkve u njezinu hodu prema eshatonu. Zabacujući tradicionalni feudalni poredak na samsotanskom području koji ih je dovodio u opasnost bogaćenja, sv. *Bernhard iz Clairvauxa* († 1153) pomaže novom redu da ostvaruje ideal apostolskog siromaštva, samotne molitve i stalnog, napornog ručnog rada.

Reformom je bio zahvaćen i *svjetovni kler*. Kanonički reformni pokret 11. i 12. stoljeća zahvatio je članove stolnih i zbornih kaptola čiji članovi žele živjeti u kanoničkom staležu ("ordo canonicus") po uzoru na redovnički stalež ("ordo monasticus"). Pred očima je svima lebdio ideal "vitae communis" po uzoru na apostole. Kanonicima, doduše, nije bilo zabranjeno da imaju privatni posjed, kao što je to bilo zabranjeno redovnicima, ali i jedni i drugi prakticirali su zajednički život, koji je tražio održavanje reda i poslušnost prema crkvenom vodstvu. Grgurovska reforma zahvatila je stolne i zborne kaptole zahtijevajući od njih da se odreknu privatnog posjeda i da žive po ustaljenoj reguli. Oni koji su se tom zahtjevu pokorili nazvani su "regularni kanonici" ili "regularna korskospoda" (njem. Chorherren), a ostali su nazvani "svjetovni kanonici". Najveća i najznamenitija zajednica "regularnih kanonika" bio je red *premonstrata*, koje je utemeljio prepošt jednog zbornog kaptola na donjoj Rajni, Norbert von Xanten († 1134). Ime im potječe od samostana Prémontré kod Laona utemeljenog 1120, gdje su kanonici živeli po reguli sv. Augustina svojom zadaćom smatrali brigu oko posvećenja klera, dušobrižništvo i pučko propovijedanje. Kasnije su pali kao žrtva jozefinizma.

Nova svijest kršćanske zajednice Zapada koju je probudila grgurovska reforma urodila je najneobičnijom pojavom jednog duhovnog pokreta u srednjem vijeku poznatog pod imenom *viteški red*. Tri velika viteška reda (ivanovci, templari i njemački red) zahvaljuju svoj potanak neposrednom iskustvu križara u Palestini. U svoje regule preuzeli su iz tri redovnička zavjeta još i obvezu da će služiti bolesnim hodočascima i štititi sveta mjesta protiv nevjernika. Iako se oko cjelovitog značenja križarskog pokreta još uvijek vode sporne rasprave, ipak se ne mogu osporiti tragovi pobožnosti koje su križari iza sebe ostavili pridonoseći da se i u njihovim domovinama shvati vrijednost nasljedovanja Krista u siromaštvu i skrušenosti. Ranosrednjovjekovno religiozno doživljavanje u zajednici sada je bilo zamijenjeno osobnom pobožnošću, a Sveto pismo će se odsad čitati novim očima. Probudio se naime pokret siromaštva.

Pod dojmom križarskih vojni dosadašnja redovnička reforma 10. i 11. stoljeća, koja se borila za povratak k apostolskom siromaštvu Pracrkve, razvila se u pravi *pučki pokret* koji je zahvatio cijeli zapadni svijet. U želji da nasljeđuju Krista, ljudi su se počeli zanimati za evanđelje. Redovnici i kler dali su se na čitanje Biblije. Međutim uspoređivane siromašnog Isusova života s postojećim prilikama dovodi i do neprijateljstva prema institucionalnoj Crkvi. U Crkvi se probudio laik, koji je želio o religioznim pitanjima donositi svoj vlastiti sud. U procvatim gradovima niklo je samosvjesno građanstvo koje se otima duhovnom vodstvu Crkve. Postavljalo se pitanje: Može li Crkva ovladati tim pokretom ili će se on usmjeriti protiv nje?

Nizozemski reformator *Tanchelm* (Tanchelinus) (+ 1115) u svom spiritualističkom žaru nastupa protiv bilo kakvog crkvenog posjeda, zabacujući crkvenu organizaciju i sakramente Crkve. Već spomenuti Norbert von Xanten uspješno se suprotstavlja njegovim sljedbenicima u okolici Antwerpena. Radikalni talijanski pokornički propovjednik *Arnold iz Brescie* zagovara siromašnu Crkvu bez posjeda i žestoko se obara na papinstvo. Sljedbenici bogatog lyonskog trgovca *Petra Waldesa* († 1217), nazvani "pauperes Christi" ili "lyonski siromasi", propovijedaju pokoru i siromaštvo tražeći od pape da smiju propovijedati o pitanjima vjere. Papa Aleksandar III. dopustio im je propovijedati pokoru, ali ne i navješćivanje vjere. Zbog toga što se nisu držali postavljenog im uvjeta, papa Lucije III. zabranio im je propovijedanje i osudio čitav pokret koji je već poprimio ekstremističke oblike.³

Cistercitski redovnik *Joakim iz Fiore* († 1202), čovjek neosporne svetosti, razvio je u to vrijeme misao o Crkvi "Duha Svetoga" (Ecclesia spiritualis) koja će zamijeniti postojeću Crkvu. Tu će ideju franjevački spiritualci u 13. i 14. stoljeću raširiti širom svijeta. Ta misao povezana s apokaliptičkim iščekivanjima oblikovat će novu subjektivnu pobožnost koja će svoje religiozno zadovoljstvo tražiti izvan institucionalne Crkve. Joakim iz Fiore u svojim je spisima razvio ideju o kraljevstvu Duha Svetoga. Prema njemu valja razlikovati tri razdoblja povijesti: Stari zavjet kao razdoblje Boga Oca, Novi zavjet kao razdoblje Boga Sina. Oba ova razdoblja obilježena su nazočnošću zakona i institucija. Na kraju slijedi novo razdoblje (oko 1260 godine): razdoblje Duha Svetoga, koje sa sobom nosi mogućnost i zatjev da se živi evanđeoskim životom. Upravo u to vrijeme nastaju veliki prosjački redovi koji kao da su potvrđivali tezu Joakima iz Fiore o dolasku razdoblja Duha Svetoga. Franjevac i oduševljeni Joakimov pristalica, Gerardo da Borgo San Donnino, navješćuje da je treće razdoblje povijesti čovječanstva nastupilo s pojavom Franje Asiškoga, "anđela šestog pečata", o kojem govori Apokalipsa (Otk 6, 12–17). Teologija Joakima iz Fiore nije utjecala na *dominikance*, koji su se na temelju svoje teološke kulture inače borili protiv fantastičnih apokaliptičkih proroštava, ali su zato mnogi franjevci potpali pod utjecaj joakimizma zahtijevajući apsolutno siromaštvo i Crkvu čistih. U ovom apokaliptičkom pokretu koji je osuđivao novi Babilon (Rimska Crkva) isticali su se "*apostolska braća*" (fratelli aposto-

³ O problemu propovijedanja laika u Crkvi vidi: N. BRANDMÜLLER, *Wirtverkündigung und Weite*: Forum Katholischer Theologie 2 (1987) 101–118.

lici) Gerharda Segarellia iz Parme († 1300), zatim "begardi" i "begine" u Belgiji i Nizozemskoj, laici i laikinja bez redovničkih zavjeta koji su se predavali molitvi i ručnom radu, njezi bolesnika i religioznoj pouci. U okolici Milana okupili su se u slične religiozne zajednice i tkalci nazvani *humilijati*. Ali kad su se i među njima pojavile radikalne težnje, uspio ih je papa Inocent III. 1201. staviti pod kontrolu crkvenog vodstva. Humilijate i begine neki smatraju prethodnicima trećeredaca. Ovdje treba spomenuti i *flagelante* (flagellarii, disciplinati, cruciferi), karizmatički pokret pokore koji je kao poseban oblik javne pokore prakticirao samobičevanje. Njihov prvi javni nastup zabilježen je 1260. u Perugi, a svoj korijen vuku iz apokaliptičkih proročanstava Joakima iz Fiore, koji je upravo 1260. odredio kao početak trećeg razdoblja čovječanstva. Kasnije se taj pokret radikalizirao i postao neprijateljski raspoložen prema institucionalnoj Crkvi.

Ovakvo karizmatičko oduševljenje nije moglo mimoći ni Papinsku kuriju. Nakon smrti pape Nikole IV († 1292), nekadašnjeg franjevca Jeronima Askolskog, provincijala franjevac u Hrvatskoj i gvardijana zadarskog samostana, koji je za službu inkvizitora u Bosni među bosanskim krstijanima odredio franjevce, kardinali se natežu pune dvije godine koga bi izabrali za papu. Odluka je pala na Petra, eremitu s brda Morrone, koji je uzeo ime *Celestin V.* Očito je ovaj izbor izražavao želju tadašnjeg vremena da se na papinsku stolicu popne "evanđeoski papa" koji bi bio najprikladniji za ono "evanđeosko vrijeme". Ali smatrajući se nedoraslim obvezama i vremenu, Petar Angeleri se već nakon 5 mjeseci zahvalio na papinstvu.

Za razliku od spomenutih pokreta koji su imali kršćanski temelj, *patarenški pokret* (katari) tog razdoblja izrastao je iz nekršćanskog, manihejsko-dualističkog korijena. Propovijedao je askezu te bogatoj i grešnoj Katoličkoj Crkvi suprotstavio siromašnu Crkvu koja odbacuje svaki posjed. Propovijedajući svoj vlastiti nekršćansko-dualistički prezir svijeta, oni su priprostim puku uspjeli nametnuti svoje ideale kao idealnu sliku kršćanske askeze. Predstavljajući se kao idealni kršćani koji provode uzoran asketski život, nazivali su Katoličku Crkvu Sotoninom sinagogom.

Odgovor od strane Crkve brzo je stigao u obliku pojave prosjačkih redova *franjevaca i dominikanaca*, koji su demonstrativno pokazali da se i unutar struktura Katoličke Crkve može živjeti vjerodostojno apostolsko siromaštvo. Genijalni asiški siromah Franjo to je najbolje pokazao. On je upravo oduševljeno ljubio konkretnu Crkvu najponiznije se podvrgavajući njezinoj duhovnoj vlasti. Sv. Franjo Asiški i sv. Dominik pokazali su izlaz iz teške dvoumice u kojoj se nalazila Crkva i društvo tog vremena. Slijedeći ideal siromaštva u savršenom nasljedovanju Krista, oni nisu bjesomučno napadali bogatstvo drugih, niti su ovozemaljska dobra smatrali zlim, u sebi, već su tvrdili kako se u isti mah može odricati i posjedovati, po riječima apostola Pavla: "Čini se da smo žalosni, a zapravo smo uvijek veseli; čini se da smo siromasi, a zapravo smo oni koji mnoge obogaćuju; čini se kao da smo ljudi bez iščega, a zapravo smo oni koji posjedujemo sve" (2 Kor 6, 10).

Bezuvjetni ideal siromaštva prihvatila su još dva reda: *augustinici-pustinjaci* (*eremiti*), crkveno potvrđeni 1256, i *karmelićani*, koji su se 1228. preselili iz

Palestine u Evropu. Reformirani 1247. kao prosjački red njima se 1452. priključila i ženska grana *karmelićanki*.

Da poziv za reformom Crkve i novim razdobljem čovječanstva o kojem je sanjao Joakim iz Fiore nije trebao biti neprijateljski raspoložen prema Crkvi i da se prema tome karizmatička gibanja mogu kretati usporedo s institucionalnošću Crkve, pokazala je i "*devotio moderna*", karizmatičko gibanje koje je započeo Nizozemac Gerhard Groote († 1384), a koje je ostalo potpuno vjerno Crkvi. Pokret je težio prema naročitoj unutrašnjoj pobožnosti koja svoju hranu nije crpila toliko iz crkvenog bogoslužja ili sakramenata, već više iz tihog promatranja Kristove muke i duha Govora na gori. Poznato djelo *Nasljeduj Krista* Tome Kempenca († 1417) poteklo je iz kruga Grooteovih učenika ili tzv. "Braće zajedničkog života", koji su težište svojega duhovnog života stavljali na osobno čitanje Biblije. Sakramenti i misa ne doživljavaju se više kao sakramentalno posadašnjenje žrtve na križu, već samo kao prigoda za osobnu pobožnu vježbu. Umanjujući tako vrijednost Crkve i sakramentalnog života u redu spašenja *devotio moderna* je i ne sluteći pripremila put Lutherovu spiritualizmu.

Najrazličitiji slučajevi u povijesti Crkve, kao npr. *John Wicklif* († 1384), *Jan Hus* († 1415) i husitski pokreti kaležnjaka i taborićana, *Jeronim Savonarola* († 1498) (kao i *Ivana Arška* † 1431) više spadaju u heterodokсни karizmatizam s više ili manje naglašenim reformno-političkim tendencijama, te zato nisu predmet našeg razmatranja.

Isto tako ne raspravljamo o *mistici* i mističnom doživljavanju kao neposrednom iskustvu božanske i transcendentalne stvarnosti koje nadilazi običnu svijest i razumsku spoznaju, iako su neke osobe spomenute u tijeku našeg izlaganja bile i pravi mističari.

Možda bismo u novovjeke karizmatičke pokrete mogli ubrojiti *jansenizma* i *kvijetizam*, iako oni spadaju u heterodokсна i heterodoktrinalna karizmatička strujanja. Jansenizam se pojavio kao nastavak protestantsko-katoličkog sukoba oko interpretacije milosti, započet u 16. stoljeću, a pokazuje koliko se kalvinističko poimanje uvuklo u katoličku teologiju i pobožnost. Ističući potpunu pokvarenost ljudske naravi koja nakon izvornog grijeha voljno nije kadra birati između dobra i zla, jer je potpuno pasivna, čovjek se utjecaju prave milosti uopće ne može ne pokoriti. Bila bi to, navodno, prava nauka sv. Augustina, koju je iskvarila srednjovjekovna skolastika, jer je previše naglašavala čovjekovu moralnu snagu. U praksi su jansenisti zastupali mišljenje da laki grijesi nisu materija za ispovijedanje, a za smrtne se uz odrješenje traži i savršeno pokajanje. Za primanje pričesti traži se velika duhovna savršenost, inače postoji opasnost od svetogrđa. Da se ta opasnost izbjegne, bolje je čeznuti za pričješću, nego se pričješćivati. Osuđivali su raskoš u crkvama i u privatnom životu, bili su neprijatelji pobožnih predmeta i nekih pobožnosti (krunica, škapular, duhovne vježbe, misije). Zbog utjecaja kalvinističkog rigorizma, jansenistički duovni život bio je hladan i bez topline. Prihvaćajući te ideje, *soliteri* ili pustinjaci, skupine pobožnih i učenih ljudi iz najutjecajnijih francuskih obitelji povukli su se u samoću i u samsotanu Port-Royal des Champs kraj Versaillesa provodili život u molitvi, razmatranju baveći se znanošću i odgojem. Ova du-

hovna elita tadašnje Francuske napadala je često pričešćivanje, tobožnji isusovački laksizam na moralnom području i tražila strogost pokore prvih kršćanskih vijekova. Papa Inocent X. osudio je jansenizam 1653, ali je spor bio nastavljen i tek na početku 18. stoljeća okončan rušenjem cistercijskog samostana Port-Royal. Redovnice koje su se pokorile crkvenoj vlasti reformirao je sv. Franjo Saleški. Brojni jansenisti našli su svoje utočište u Nizozemskoj osnovavši 1723. svoju posebnu jansenističku Crkvu sa sjedištem u Utrechtu kojoj su se potkraj 19. stoljeća približili njemački starokatolici.

U Španjolskoj se još u 16. stoljeću pojavio svojevrtni misticizam, njegujući posebnu pobožnost, pri čemu se cijenila pobožnost *iluminata* ili "*alumbradosa*", koji su se ponosili posebnim prosvjetljenjem nastalim na temelju svoje mistične povezanosti s Bogom. Duhovna crkvena vlast i ovdje je zauzela svoje gledište boreći se protiv raznih krivih mistika. Španjolski svećenik Miguel de Molinos izložio je u svojem djelu *Duhovno vodstvo* (1675) ideal "čiste nezainteresirane ljubavi" zastupajući potpunu otvorenost duše prema Bogu do te mjere da ona isključuje i samu želju za blaženstvom i uopće svaku aktivnost i želju od strane vjernika. Tvrdio je da duša u takvom stanju nihilacije ne može uopće sagriješiti, iako se možda izvana čini da krši crkvene naredbe. To duhovno poniranje u samoga sebe vodi k potpunom duševnom miru.

Takvo stanje kontemplacije nazvano je *kvijetizam* (lat. quietus, miran). Kvijetizam je u Francuskoj naišao na plodno tlo izazvavši sukob dvojice biskupa: Bossueta, koji je bio protivnik kvijetizma, i Fenelona, koji je zaštićivao kvijetiste. Papa Inocent XI. osudio je Fenelonove propozicije kao "*scandalosae ac temerariae*". Ovaj se bez prigovora pokorio i tako je polemika prestala. Kvijetizam je pokazao kako je područje mističnoga vrlo sklisko, a poteškoće se redovito javljaju kada mjerodavna duhovna vlast želi ovakve i slične pokrete svrstati u pretince svojih struktura podvrgavajući ih svojem doktrinalnom sudu.

Među karizmatika gibanja mogli bismo ubrojiti i pokrete nastale na temelju raznih *privatnih objava, vizija i ukazanja*, kao i *fenomen hodočašćenja*. Tom području pripadaju *veliki mistici* (sv. Terezija Avilska, sv. Ivan od Križa) i *sveci najrazličitijih profila*, kao i značajni i utjecajni *propovjednici* u povijesti Crkve. U ovo naše vrijeme pojava raznih *karizmatičkih skupina i grupa*, nastalih uglavnom pod utjecajem protestantskog pentekostalnog pokreta, zaslužuje posebnu obradu. Dakako da je u tom smislu nezaobilazna tema i pitanje heterodoksnih karizmatičkih kršćanskih pokreta izvan Katoličke Crkve, a koji su, prema II. vatikanskom saboru, s Kristovom Crkvom "*coniuncti*"⁴ i posjeduju "*nutarnje darove Duha Svetoga*"⁵.

Nažalost, povijest karizmatičke teologije još ne postoji, jer je ta teologija ostala još relativno nerazvijena ili je, štoviše, čak u povojima. U srednjem vijeku rečeno je nešto o karizmama kao teologiji "*gratiae gratis datae*" i o teologiji proroštva.⁶

Pisano je nešto i o temi "razlikovanja duhova"⁷ Ivan Gerson (1429), Eusebius Amort († 1775) i Giovanni B. Scaramelli († 1752), ali su djela koja obra-

⁴ *Lumen gentium* 14, 15.

⁵ *Unitatis redintegratio* 3.

⁶ *Summa theologia* 2, II, qu. 171–178.

⁷ I. GERSON, *De mystica theologia*, ed. A. Combes, Lugano, 1958.

đuju mistiku previše individualistička bez potrebne sinteze. Možda je još uvijek nedostižno djelo Ignacija Loyole, koji je razvio logiku egzistencijalne spoznaje karizmatičkih Božjih poticaja u čovjeku.

ZAKLJUČAK

Odnos između institucionalnog i karizmatičkog u povijesti Crkve vrlo je uzbudljiv, pun napetosti i eksplozivnih naboja. Pobjeda duhovne vlasti nad karizmatičkim darovima i pojavama nikada nije bila tako potpuna da bi darove Duha posve ušutkala ili ugušila. Tijekom povijesti Crkve karizmatično se u Crkvi očitovalo na najrazličitijim područjima i pobralo ne samo iskrene aplauze voditelja Crkve već je izazvalo i veliku brigu za njihov daljnji duhovni rast i utjecaj. Spomenimo samo razne vrste muških i ženskih redova, askezu, djevičanstvo, mučeništvo, siromatstvo, mistiku, socijalne kreposti kao i teološku znanost, što su sve pojavni oblici karizmatičkog u Crkvi, a čemu je institucionalna Crkva od samog početka pridavala veliko značenje i posvećivala posebnu brigu. Napokon, duhovna se vlast u Crkvi ne može niti zamisliti bez karizmi. Izričaji Svetog pisma o sveopćem svećeništvu (Otk 1, 6; 5, 9sl) i izabranju svih u Crkvi za kraljevsko svećeništvo i sveti puk Božji (1 Pt 2, 9; Lumen gentium 11), kao i novozavjetno poimanje Crkve kao eshatološke zajednice već započetog razdoblja spasenja (usp. Lumen gentium 48) zahtijevaju u ovo naše vrijeme da se dosljednije i otvorenije nego prije cijeni i njeguje karizmatičko na svim područjima crkvenog života. Naravno da je crkvena duhovna vlast mjerodavna da vrednuje karizme i o njima donosi konačnu odluku. S druge strane mora se i duhovna crkvena vlast dati korigirati i ozbiljno razmotriti prigovore upućene od strane karizmatičkog elementa u Crkvi i ne ustrajati u institucionaliziranoj ukočenosti, osim ako bi to pogađalo ili stavljalo u pitanje doktrinalne postavke Crkve. Kao svjedočanstvo Duha karizme u Crkvi zajedno sa sakramentima predstavljaju živi organizam Crkve u njezinoj mnogostrukosti. Manjak karizmi ili njihovo suzbijanje u Crkvi čini Crkvu nevjerođostojnom u ovom svijetu, vodi k jednostranosti i sprečava svaku dinamiku.

Drugi vatikanski sabor posvećuje u Konstituciji o Crkvi (Lumen gentium) karizmatičkom i pneumatskom elementu u Crkvi posebnu pozornost (usp. Lumen gentium 12, 4, 34sl, 40sl). Ova nova valorizacija karizmatičkog čini se da je na neki način plod enciklike *Mystici corporis* (AAS 35 /1943/ 200sl; D 2288), ali koja je pod pojmom karizmatičkog još uvijek shvaćala "čudesne darove" kao iznimnu i rubnu pojavu u Crkvi. Drugi vatikanski sabor je međutim priznao djelovanje Duha i izvan vidljivih granica Katoličke Crkve (Unitatis redintegratio 3; Lumen gentium 15), smatrajući i samo ekumensko gibanje u današnjem svijetu kao izričaj karizmatičkog u Crkvi (Unitatis redintegratio 1, 2, 4). Samo Duh Sveti može Crkvi osigurati njezinu mnogostrukost i jedinstvo. Zato karizma upravljanja u Crkvi, iako mora provjeravati i odobravati karizme, ipak nikada ne smije "Duha gasiti". Povijest Crkve pokazuje i dokazuje da je u slučajevima gdje se duhovna vlast htjela probiti i nametnuti kao samo ljudska kategorija, bez ljubavi, neizbježno dolazilo do napetosti, sukoba, razmimoilaženja i raskida. Pritom se najčešće zaboravljalo na prastaru istinu Pracrkve da

je duhovna vlast u prvom redu diakonia, služenje, služenje nekome, a ne služiti se s nekim, služiti drugima sa svom poniznošću i ako ustreba "u suzama" i "kušnjama" (Dj 20, 19). Jer Sin Čovječji nije došao da mu služe, nego da on služi i da dadne svoj život za druge (Mk 10, 45sl) i "Ja sam posred vas kao onaj koji poslužuje" (Lk 22, 27), Kristove su riječi.

Međutim valja naglasiti da prava ljubav uključuje obostranost, da potiče na uzvratanje, a sve zajedno je uzajamno robovanje (sužanjstvo, Gal 5, 13). I samo se tom ljubavlju Crkva gradi (1 Kor 8, 1; Ef 4. 16). Ako ljubavi nema, Crkva se razgrađuje. Zato u Crkvi ljubavi nikada dosta! Njome se mora voditi i duhovna vlast do iscrpljivosti. Najviši zakon u Crkvi koji važi za sve članove Crkve jesu Kristove riječi: "Po ovome će svi znati da ste moji učenici: ako budete imali ljubavi jedni za druge" (Iv 13, 35), a taj zakon ljubavi obvezuje ne samo najneznatnijeg člana Crkve već i najvišu duhovnu vlast koja je pozvana da manje vlada i upravlja, a više da služi i ljubi. Bude li se to u Božjoj Crkvi sve više ostvarivalo, sukoba između duhovne vlasti i duhovnih pokreta i nadahnutih pojedinaca i grupa bit će sve manje.